

Sodan kauheuksista räiskien

■ AURA KORPPI-TOMMOLA

Sari Näre ja Jenni Kirves (toim.):
Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. WSOY 2008.

Sari Näreen ja Jenni Kirveksen toimittama artikkelikokoelma *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia* kuvaa sitä, miten totaalisessa sodassa koko yhteiskunta on vihollisen sotatoimien kohteena ja valjastettu palvelemaan sodankäyntiä. Rumaa se on. Kuolema on kaunista vain *Ateenalaisten laulusa*, vaikka sitä lauletaankin ehkä enemmän nuoren uhrin ja hänen omaistensa lohduttamiseksi. *Ruma sota* -teoksen tekijät ovat antaneet uuden termin ”sukupolviväkivalta” sille, mitä aiemmin sanottiin ”sodan viattomiksi uhreiksi”. Kaikilla maailmassa kansalaisjärjestöt ja valtiot antavat humanitaarista apua lapsille ja muille siviiliuhreille, jotka ovat joutuneet kurjuuteen sotatoimien takia.

Sotien jälkeen suomalainen historiankirjoitus keskittyi sotahistoriaan sekä valtiolliseen ja poliittiseen historiaan, tutkittiin itsenäisyyden säilyttämisen ihmettä. Muut näkökulmat ja sodasta kärsineet ryhmät jäivät sankaritarinoiden varjoon. Nyt nuorten tutkijain ryhmä on ”uuden sotahistorian” avulla aloittanut antamaan muillekin kansalaisryhmille oikeuden surra kärsimyksiään ja nostanut esiin sankaruuden toisen puolen. Uuden sotahistorian tutkijat ottavat esille ääri-ilmioita ja ylilyöntejä. Lukijalle ei aina avaudu, kuinka yleistä oli kerrottu toimintatapa, kuten vankien ja alaisten raaka kohtelu.

Kirjan toimittajat Näre ja Kirves ovat kirjoittaneet yhteensä viisi artikkelia, ja lisäksi teoksessa on viisi muiden kirjoittamaa artikkelia. Esipuheessa toimittajat ilmoittavat, että heidän mielestään historiaa saavat tutkia muutkin kuin historiantutkijan koulutuksen saaneet. Näin onkin. Tieteen vapautteen kuuluu, että kaikki voivat julkaista ilman ennakkosensuuria haluamansa tekstin. Saman sananvapautteen pohjautuvan periaatteen mukaan lukijoilla on oikeus kritiikkiin. *Ruma sota* -teoksen on julkaissut kaupallinen kustantaja eikä sen ole ilmoitettu läpikäyneen vertaisarviointiprosessia. Tekijät, nuoret tohtorit ja jatko-opiskelijat, ilmeisesti kuitenkin odottavat teosta arvioitavan historiantutkimuksena.

Sukupolviväkivalta

Kirjoittajien mielestä sukupolviväkivallan uhreiksi joutuivat alaikäiset sotilaat, sotaorvot, sodan takia loukkaantuneet tai hoidotta jääneet lapset ja sotien jälkeen rintamalta saaduista traumaista kärsivien isien pahoinpitelemät lapset sekä kaikki omaisensa sodassa menettäneet, kuten sotaalesket ja kaatuneiden sotilaiden vanhemmat. Toisen maailmansodan aikana kaikissa armeijoissa taisteli alaikäisiä, usein vapaaehtoisena palvelukseen tulleita nuorukaisia, joita nykyään sanottaisiin lapsisotilaisiksi. Suomessa työvelvollisuus ulotettiin kaikkiin 15 vuotta täyttäneisiin kansalaisiin.

Näreen tässä ja muissakin teoksissaan esille tuoma sota-ajan lasten historiantutkimus on osa kansainvälistä tutkimussuuntausta. Sotahistoriaa on laajennettu, kun on ymmärretty sodan olleen kär-

simys lapsille ja nuorille. Innoksissaan Näre liioittelee tai tekee liian helposti yleistyksiä.

Koululaiset toki ahersivat töissä ja talkootehtävissä lomillaan ja vapaa-aikanaan. Heitä sijoitettiin vaarallisiin tehtäviin, kuten asetetaisiin ja pommitusjälkien raivaukseen, jälkikäteisen arvioiden varsin ajattelemattomalla tavalla. Tekijät eivät kommentoi sitä, että talkootyöt ja ansiotyöt lomien aikana kohottivat usein lasten ja nuorten itsetuntoa, koska he halusivat osallistua kansakunnan pelastamiseen. Näyttää myös siltä, etteivät vanhemmat voi millään tavalla kertoa lapsille sodan kauheuksista. Mikäli lapsille kertoi raakuuksista ja uhkista, tekijöiden mielestä nämä ahdistuivat ja joutuivat sukupolviväkivallan uhreiksi. Jos heille ei kerrottu, he kuulivat muualta ja aavistivat muiden pelon ja ahdistuivat ilman aikuista tukea. Molempi pahempi.

Kaikissa artikkeleissa ei ole otettu maailmansodan kokonaiskuvaa huomioon, vaan asia nähdään suomalaisten erillisenä toimintana tai valtiovallan ja puolustusvoimien johdon pahuutena. Kansainvälinen vertailu on kuitenkin onnistunut hyvin Atte Oksasen päihteiden ja huumeiden käyttöä käsittelevässä artikkelissa.

Ilkka Levän artikkelissa metsäkaartilaisista on mielenkiintoisia tuloksia, kuten että rintamakarkureita ja metsäkaartilaisia oli noin viisi prosenttia sekä vuonna 1918 että jatkosodan aikana. Talvisodassa määrä oli erittäin pieni, Levän mukaan osittain siksi, ettei varusmiespalvelukseen kutsuttu kriittisimpiä vasemmistolaisia. Kieltäytyjiä pyrittiin talvisodan aikana ymmärtämään mielenterveyspoti-

laina ja jättämään heidät rintaman takaisin tehtäviin. Sodan jälkeen metsäkaartilaiset ajautuivat ääri-vasemmistoon, ainoaan ryhmään, jossa heidät hyväksyttiin eikä heitä halveksittu. Kuinka suuri osa metsäkaartilaisista kuului tähän ryhmään ennen sota-aikaa, ei ole tiedossa.

Artikkelit ovat epätasaisia, joulukossa on alkuperäistutkimuksia (Atte Suominen, Ilkka Levä, Jenni Kirves) ja tekijän aiempiin tutkimuksiin pohjautuvia artikkeleita. Jälkimäisten kohdalla dokumentointi ei käy kunnolla ilmi, vaan lukijan pitäisi tutustua myös kirjoittajan muuhun tuotantoon, näin erityisesti Sari Näreen omista artikkeleista.

Eniten kaipaisin mainintaa ja jatkotutkimusta siitä, mitä tässä esiteltyjen ryhmien elämän helpottamiseksi on sotien jälkeen tehty. Valtiovalta ja kunnat sekä kansalaisjärjestöt ovat monella tavalla pyrkineet parantamaan sodasta kärsineiden elämää. Näihin pyrkiä olisi pitänyt jotenkin viitata. Teos jää vajavaiseksi ja sen asiallisia tutkimustuloksiaakin voi helposti vähätellä tendenssimäisenä suomalaisen valtiojohton ja puolustusvoimien asiattomana kritiikkinä.

Ruma sota -teos ei tuo tietoomme kovinkaan paljon uutta faktatietoa, enemmänkin ehkä yksityiskohdita. Paikoin tuntuu, että tekijät eivät edes tunne aiempaa tutkimuskirjallisuutta, jossa suurin osa *Ruma sota* -teoksen faktoista jo kerrottu. Uuden tutkimuksen pitäisi pohjautua aina entisen pohjalle. Jos tutkimustulokset poikkeavat aiemmista tuloksista, se pitäisi sanoa ja perustella. Muista tutkimuksista vaikeneminen ei ole tutkimuseettisesti oikein. Esimer-

kiksi lottien kokemuksista ja järjestöltään saamista rangaistuksista on Pia Olsson kertonut tutkimuksessaan *Myytti ja muisto. Lotat sodan aikana* (Otava 2005). Eräiden faktojen esille tuominen taas jää puolitiehen, kuten sotalaskien eläkkeiden suuruus. Eläkkeen määrä riippui aluksi siitä, mikä oli ollut miehen sotilasarvo. Lukijalle ei kerrota, että vuonna 1947 eläke muuttui yhtä suureksi kaikille Kaatuneiden omaisten liiton sitä voimakkaasti vaatiessa.

Aiemmat historiantutkijat eivät ole tulkinneet tapahtumia yhtä yksioikoisesti kuin *Ruma sota*-teoksen kirjoittajat tekevät. Suomalaisen yhteiskunnan väkivaltaisuuksia ei johdu raa'asta sisällissodasta vuonna 1918, eikä suomalaisten enemmistön ja valtionjohdon asenteet olleet yhteneväiset Akateemisen Karjala-Seuran hurjimpien Suur-Suomi unelmien kanssa. Suomalaisen runsas alkoholinkäyttö ei johdu sodan aikana joukoille jaetuista viinannoksista. Suurten ikäluokkien syntyminen sodan jälkeen ei ollut vastalause sotaa käyneen isänmaan johdolle, vaan luonnollinen seuraus siitä, että viisi ikäluokkaa perusti perheen samaan aikaan miesten palattua rintamalta. Lasten lukumäärä perhettä kohti ei kasvanut sotaa edeltäneestä tasosta.

Tekijät ottavat myös kantaa jatkosota-nimeen (versus hyökkäyssota). Sodan lopputuloksen kutsumista torjuntavoitoksi tekijät katsovat naurettavaksi häviön peittelyksi. Kumpikaan näistä kommentteista ei vie kirjan juonta eteenpäin, vaan tarpeettomat yllilyönnit jättävät teoksen ansioita varjoonsa.

Ruma sota -teos herättää useita jatkotutkimuksen aiheita. Min-

kalaisissa olosuhteissa kasvaneet lapset ja nuoret selvisivät ilman pahempia henkisiä traumoja? Mikä vaikutti siihen, että niin monet miehet kovista kokemuksista ja jatkuvista painajaisista huolimatta pystyivät sotien jälkeen elämään tasapainoista perhe-elämää ja jälleerakentamaan maan ennen näkemättömään hyvinvointiin?

Emme voi tietää, mitä olisi tapahtunut, jos sananvapautta ei olisi rajoitettu, vaan olisi sallittu avoin keskustelu sodan päämääristä ja kerrottu avoimesti rintaman raakuuksista. Vietnamin sota oli ensimmäinen sota, jossa toinen osapuoli (Yhdysvallat) salli julkisen kriittisen keskustelun. Sota käytiin kaukana kotoa eikä Yhdysvaltain ja sen kansan olemassaolo ollut uhatuna, kuten Suomessa toisen maailmansodan myllerryksissä.

Arkaluonteisista asioista ja ihmisoikeuksien loukkauksista on sodan jälkeen vaiettu muuallakin kuin Saksassa, ja hiljaisuus oli sodan voittaneissa maissa laajaa. Tosin atomipommin pudottamista Japaniin kritisoitiin laajasti, samoin Saksan kaupunkien suurpommituksia on kritisoitu ja aiheesta käydään jatkuvasti keskustelua, mm. Historiatieteiden maailmankongressissa Sydneyssä vuonna 2005. Suomessa asiaan liittyi kylmän sodan aikainen ulkopoliittikka, jonka takia sodan uhreja ei nostettu julkiseen keskusteluun. Valtiovalta ja kansalaisjärjestöt pyrkivät tukemaan uhreja vähin äänin ilman julkista keskustelua. Tekijät eivät oikein osaa ottaa tätä pohdintaan.

Eräällä tavalla monet *Ruma sota*-teoksen käsittelemistä ryhmistä olivat sekä toisen maailmansodan että kylmän sodan uhreja. Niiden tutkiminen ja kärsimysten esille

tuominen on varmasti myös terapeuttista; voi olla lohduttavaa tietää, ettei ole ollut tuntemuksineen yksin.

Ruma sota-teoksen tekijät ovat oikealla asialla ottaessaan esille ihmisiä ja toimintoja, joita on vähemmän tutkittu. Heidän innostuksensa asiaan kuitenkin ohittaa paikoin viileän tutkijan otteen, ja tekijät unohtavat, että historiantutkimuksen tehtävä ei ole toimia tuomarina. Epäkohtia voi ottaa esille, mutta tutkijan olisi rauhallisesti arvioitava tekijöiden motiiveja, mitä he ovat voineet tietää, mikä oli yleinen tapa tutkittavana aikana ja mitkä olivat vaihtoehdot. Toisen maailmansodan aikana Suomen vaihtoehdot olivat vähäiset. Rauhanopposition olemassaolosta ja vaihtamisesta huolimatta on selvää, että suuri enemmistö kaikenikäisistä suomalaisista halusi puolustaa maan demokraattista yhteiskuntajärjestelmää ja katsoi sodan lopputuloksen olleen maalle ja sen kansalle onnellinen.

Sodalta selviytyminen vaati kaikki mahdolliset voimavarat. Seurauksia ei voitu tai osattu arvioida aina yksilön kannalta. Sananvapautta rajoitettiin, lapset ja nuoret joutuivat kokemaan ja näkemään kauheuksia ja joitain sotilaita pidettiin pystyssä huumeilla. Vaihtoehtona katsottiin olevan joitain vielä pahempaa: maan itsenäisyyden menettäminen ja joko saksalaisten tai neuvostoliittolaisten johtama keskitysleiri.

Kirjoittaja on Suomen historian dosentti ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnanjohtaja.